

Т. А. ЄЩЕНКО (канд. філол. наук, доц.)
Донецький національний технічний університет

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАННЯ

У статті висвітлюється досвід викладання української фахової мови у вищій школі за кредитно-модульною системою навчання, аналізуються її переваги і можливості. Подаються різновиди самостійної роботи студентів, типи індивідуальних навчально-дослідних завдань, аналізується специфіка здійснення підсумкового контролю знань студентів.

Ключові слова: *лінгводидактика, самостійна робота студентів, система навчання кредитно-модульна, українська мова професійного спрямування.*

Постановка проблеми. Сьогодні доволі часто в науковому колі викладачів вишів уживаються поняття, які віддзеркалюють європейський вектор розвитку вищої освіти в Україні (пор.: «європеїзація освіти», «європейські стандарти освіти», «європейська якість навчання», «Болонський процес», «європейський вимір освіти», «європейська система цінностей в освіті» і под.). Це не випадково, оскільки за своєю цивілізаційною належністю Україна є європейською державою. Геніальна, на наш погляд, ідея формування єдиного простору вищої освіти, або так званого європейського суспільства знань, де знання постають засобом самореалізації і розвитку особистості, нині на теренах України, на жаль, зведена до суто формальних показників: «кредит», «модуль», «тест», «модульний контроль» тощо. Останні, в свою чергу, постають лише інструментом для досягнення якісних показників в освіті і не відбивають ества розглядуваного поняття.

Унаслідок кризових процесів, що відбувалися в Україні у 80-90-ті роки ХХ ст., поряд із перевагами, вітчизняна система вищої освіти накопичила чималу низку недоліків: 1) суб'єктно-об'єктні відносини між студентом і викладачем; 2) одноманітна методологія здобуття знань (лекційно-семінарська); 3) значні витрати часу на проведення екзаменаційних сесій; 4) відсутність систематичної роботи студентів упродовж семестру і под.

У лінгводидактиці активно опрацьовуються питання викладання мовознавчих дисциплін за модульно-рейтинговою технологією навчання (Л.Е. Довбня [4], Т.А. Єщенко [2], Л.П. Кожуховська [4], Т.М. Левченко, М.І. Навальна, О.І. Потапенко [4], Г.І. Потапенко [4], Т.І. Товкайло, Н.Д. Юрійчук), проте відсутні праці, в яких було б узагальнено здобутки упровадження кредитно-модульної системи навчання української мови за професійним спрямуванням.

Мета статті – висвітлення практичного досвіду викладання української мови професійного спрямування у вищій школі за кредитно-модульною системою навчання. Це курс циклу соціально-гуманітарних дисциплін, який вивчається упродовж трьох семестрів студентами усіх напрямів підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Дисципліну було уведено до навчального плану вищих навчальних закладів ще у 90-і роки ХХ століття, але лише з прийняттям державної навчальної програми з предмета утвердилася єдність щодо його моделі і назви (пор.: *ділова українська мова, українська мова за професійним спрямуванням, наукова мова, культура фахового мовлення*), а також однотайність думок щодо понятійно-термінологічного апарату, системи прийомів, методів і етапів навчання.

Українська мова професійного спілкування як навчальний предмет, поряд з іншими гуманітарними дисциплінами, постала невід'ємним елементом у підготовці спеціалістів. Основу їх мовленнєвої компетенції складають уміння: 1) використовувати форми (усну, письмову і друковану) фахового спілкування; 2) вести діалог і полілог, дотримуючись вимог мовленнєвого етикету в різних життєвих ситуаціях (професійні бесіди, дискусії, виробничі

засідання, ділові перемовини тощо); 3) створювати усні та письмові монологічні тексти (публічна промова на зборах, службовий лист, виступ із доповіддю, усна заява); 4) відповідно сприймати на слух науково-технічні тексти, словесні цілі ділової сфери, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловленого (темі, фактах); 5) використовувати різні прийоми фіксації почутого (конспектування, запис ключових слів, плану висловлення) залежно від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача та використання інформації у власній професійній діяльності); 6) дотримуватися норм сучасної української мови, не припускаючи калькування або змішування мов при переказах, перекладах та укладаннях фахового тексту; 7) відтворювати письмові тексти наукового і офіційно-ділового стилів мовлення; 8) формувати думки українською мовою, зважаючи на послідовність і логічність викладу; 9) користуватися різними видами перекладу, переказу та читання по-українськи.

Адже знання мови професії, вільне володіння українською фаховою лексикою, послуговування термінологією допоможе майбутнім фахівцям краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в безпосередніх ділових контактах.

Формою підсумкового контролю є іспит, який базується на рейтинговій системі оцінювання пізнавальної діяльності студента. Теоретичний матеріал згруповано у своєрідні «інформаційні вузли» (В.Бондар), або змістові модулі (ЗМ), кожен з яких є концептуальною, автономною одиницею навчального матеріалу. Кожен ЗМ містить питання для самоконтролю, ключові поняття модуля, евристичні питання і творчі завдання для самостійної роботи студентів, завдання для модульного контролю, рекомендовану літературу. Вичерпні дані для студентів про навчальну дисципліну, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, систему оцінювання знань тощо повідомляються студентам на першому занятті.

Змістовий модуль 1 «Функціональні стилі сучасної української мови у професійній діяльності фахівця» має на меті сформувати у студентів навички: 1) розрізнення функціональних стилів української мови; 2) користування різними типами словників у професійній діяльності; 3) укладання основних жанрів наукового стилю; 4) оформлення результатів наукової діяльності; 5) анотування і реферування науково-виробничих текстів; 6) користування основними правилами укладання бібліографії, оформлювання покликань; 7) написання довідково-інформаційних документів, ділових документів з кадрово-контрактних питань, службових текстів обліково-фінансової сфери.

До складу модуля входить три теми, з-поміж яких – практичні заняття, самостійна робота студентів. Форма модульного контролю – тестова перевірка знань. Орієнтовні завдання тесту: 1. *Документи, що створюються окремими особами поза сферою їх службової діяльності, - це:* а) індивідуальні документи; б) особові документи; в) службові документи. 2. *Група реквізитів та їх постійних частин, відтворена на бланку документа як єдиний блок, - це:* а) бланк; б) формуляр-зразок; в) штамп. 3. *Від першої особи пишуться такі документи:* а) протокол; б) заява; в) характеристика. 4. *Контракт – це:* а) правовий документ, що засвідчує певну домовленість між підприємством, організацією чи установою й працівником про умови виробничої і творчої діяльності; б) документ, яким регламентуються виробничі відносини між установою і позаштатним працівником; в) документ, який фіксує домовленість між двома чи кількома партнерами. 5. *Договір про матеріальну відповідальність – це договір...* а) за яким підприємець-підрядник зобов'язується виконати певний обсяг робіт підприємству-замовнику; б) що закріплює взаємні права та обов'язки всіх учасників створення асоціацій; в) за яким одна сторона бере на себе повну матеріальну відповідальність за прийняті матеріальні цінності й зобов'язується дотримуватися встановлених договором правил зберігання, обліку, відвантаження, а інша сторона зобов'язується створити нормальні умови праці матеріально відповідальним особам. 6. *Довідка може бути:* а) таємною і не таємною; б) стандартною та індивідуальною; в) особистою й службовою. 7. *За змістом оголошення поділяються на:* а) повідомлення про майбутню подію та потребу в послугах або можливість їх надання; б) повідомлення-анонс та

повідомлення-резюме; в) повідомлення про майбутню подію та повідомлення-запрошення. 8. *Повідомлення інформації за допомогою телекомунікаційного зв'язку і принтера це:* а) телефонограма; б) факс; в) телеграма. 9. *За функціональним призначенням і терміном подання відносно події документи поділяються на:* а) звичайні, колективні; б) анонс, запрошення, інформація та резюме; в) особисті та офіційні. 10. *Точна вказівка місця проживання чи перебування кого-небудь або місцезнаходження чого-небудь, укладена за певною формою - це:* а) візитна картка; б) адреса; в) повідомлення і под.

На модульний контроль виносяться такі питання: 1) система функціональних різновидів сучасної української мови; 2) науковий стиль і його мовні засоби в професійному спілкуванні; 3) офіційно-діловий стиль мовлення і текстова структура службових документів.

Змістовий модуль 2 «Своєрідність комунікації спеціаліста» має на меті сформувати у студентів навички: 1) усного спілкування; 2) впливу на людей під час безпосереднього мовленнєвого контакту; 3) володіння індивідуальними та колективними формами фахового спілкування; 4) опанування стратегіями поведінки під час ділової бесіди; 5) проведення співбесіди з працедавцем; 6) телефонної розмови згідно з вимогами етикету; 6) колективного обговорення професійних проблем; 7) спілкування і професійної комунікації; 8) володіння основними законами спілкування; 9) розрізнення гендерних аспектів спілкування у фаховій сфері; 10) формулювання запитань, слухання співрозмовника; 11) публічного виступу; 12) презентації фахової інформації; 13) перекладу, редагування, аудіювання і читання наукових і офіційно-ділових текстів.

Змістовий модуль охоплює практичні заняття, самостійну роботу студентів. До складу модуля входить три теми. Форма модульного контролю – тестова перевірка знань. Орієнтовні завдання тесту: 1. *Тема виступу — це:* а) роз'яснення, тлумачення, інтерпретація подій та фактів; б) основна галузь роздумів оратора, у межах якої він добирає явища й факти, що розглядаються у виступі; в) послідовний перелік основних питань, висвітлюваних у виступі. 2. *План публічного виступу — це:* а) повний письмовий виклад змісту виступу; б) слова та звороти, що означають поняття та явища певної галузі знання; в) послідовність і взаємозв'язок тематичних частин виступу, зафіксований у вигляді переліку ключових питань або суджень. 3. *Батьківщиною красномовства вважають:* а) Античний Рим; б) Стародавню Грецію; в) Київську Русь. 4. *Ясність мовлення оратора — це:* а) насиченість виступу новими фактами, актуальними проблемами; б) смислова прозорість виступу, що забезпечує його зрозумілість, доступність у засвоєнні; в) уміння оратора спонукати слухачів до творчої діяльності. 5. *Характеристика процесу обговорення проблеми, спосіб її колективного дослідження, коли кожна із сторін, аргументуючи думку співбесідника, претендує на монопольне встановлення істини, називається:* а) суперечкою; б) виступом; в) аналізом. 6. *Ораторська діяльність науковця та викладача, який доповідає про результати дослідження або популяризує досягнення науки - це:* а) юридичне (судове) красномовство; б) академічне красномовство; в) політичне красномовство. 7. *Колоквіум, дискусія, диспут, усна рецензія, обговорення – це форми діалогу:* а) викладача зі студентом; б) слідчого і підсудного; в) батька і сина. 8. *Процес підготовки промови не охоплює:* а) вибір теми; б) складання плану; в) її проспівування. 9. *Те, про що йдеться у промові, називається:* а) ідеєю; б) темою; в) проблемою. 10. *План промови не може бути:* а) простий; б) складний; в) художній тощо.

Питання, що виносяться на модульний контроль: 1) спілкування як інструмент професійної діяльності; 2) культура усного фахового спілкування; 3) риторика і мистецтво презентації; 4) переклад, редагування, читання і аудіювання фахових текстів.

Як бачимо, академічне навантаження в межах кожного модуля охоплює як аудиторну, так і самостійну роботу студента, яка обов'язково оцінюється викладачем.

Самостійна робота студентів (СРС) – одна із форм організації навчального процесу з української мови за професійним спрямуванням (поряд із практичними заняттями), яка є основою успішної самоактуалізації студентів. Навчальний час, що відводиться для

самостійної роботи студентів з дисципліни, регламентовано навчальним планом спеціальності.

СРС з української мови за професійним спрямуванням є:

I. Аудиторна, що складає біля 5% загальної кількості навчальних годин. Прикладами завдань для СРС на занятті є: ▪ укладання тексту автобіографії в офіційно-діловому, а потім у художньому стилях, визначення, що спільного у цих текстах, а що відмінного?

II. Позааудиторна, котра охоплює 1/3 (для денної форми навчання) від загального обсягу академічного часу. Основними видами позааудиторної СРС з української мови за професійним спрямуванням є:

1) самостійне опрацювання теоретичного матеріалу (▪ Функціональні стилі сучасної української мови: мета, підстил, жанри реалізації, мовні ознаки);

2) виконання індивідуальних творчо-дослідницьких завдань (▪ Створити власні візитні картки (три на вибір): ділову (класичну); представницьку; родинну; CD-візитівку (електронну візитну картку); бейдж; флаєр (рекламну візитівку), враховуючи стандартну структуру тексту: назва установи, прізвище, ім'я, по батькові, посада, службова адреса, службовий телефон);

3) конспектування першоджерел з певною дидактичною настановою (▪ З'ясуйте, що означає поняття професійного мовлення, форми його вираження, законспектувавши працю Н. Костриці (Українська мова і література в школі. - 2002. - №4. – С. 12 – 14));

4) укладання текстів за вказаними параметрами (▪ Укладіть словесне ціле (5 – 6 речень), використовуючи на вибір подані нижче терміни: *комп'ютерна анімація, комп'ютерна генерація зображень, комп'ютерна графіка, комп'ютерна гра, комп'ютерна телефонія, комп'ютерна телефонна інтеграція, комп'ютерний зір, комп'ютерні віруси*);

5) формулювання визначень, опорних схем і под. (▪ Укласти опорні схеми до теми «Офіційно-діловий стиль мовлення і текстова структура службових документів»);

6) виконання завдань, спрямованих на встановлення міжпредметних зв'язків (▪ У якому аспекті вивчається текст іншими філологічними науками: лінгвістикою тексту, літературознавством, текстологією, герменевтикою, соціолінгвістикою? Що в цих підходах спільного, а що відмінного?);

7) робота з інтернет-ресурсами, комп'ютерними програмами (▪ Підготуйте презентацію професії, яку ви опановуєте в університеті, вказавши, що вам відомо про цю професію, яка історія її виникнення, наскільки вона важлива сьогодні; ▪ Чи погоджуєтеся ви з визначенням тексту, поданим у «Вікіпедії» (<http://www.wikipedia.org>)?

8) пошукова робота (▪ Доберіть із фахових текстів наукового стилю вузькогалузеві терміни, уклавши словник професійного мовлення. Перевірте значення цих слів за тлумачним словником сучасної української мови);

9) мовні спостереження (▪ Чи можна вважати плагіат прихованою цитатою? ▪ Чи завжди співпадає джерело інформації й автор тексту? ▪ Чи може вважатися текстом одне висловлення? Чому?);

10) самостійна робота зі словниками, конструювання понять, доповнення класифікацій (▪ Випишіть зі словника (Перехрест В.І. Російсько-український словник з математики, фізики та інформатики [Текст] / В.І. Перехрест. – К.: Довіра, 2008 – 685 с.) українські відповідники термінів: *адаптер, байт, бит, браузер, драйвер, домен, інтерфейс, кеширование, кластер, колонтикул, макрос, модем, пиксел, провайдер, растр, файл, фрейм, хост-комп'ютер*. Поясніть їх лексичне значення).

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) – це різновид позааудиторної індивідуальної роботи студента з української мови за професійним спрямуванням дослідницького характеру, який використовується під час опанування студентом курсу і входить до складників модульного контролю. На першому занятті студентам пропонуються на вибір ІНДЗ, які виконуються упродовж семестру і подаються викладачеві на перевірку у письмовій формі за два тижні до заліково-екзаменаційної сесії. Передбачений також усний захист ІНДЗ. Орієнтовна тематика ІНДЗ може бути такою: 1) Засоби забезпечення статусу

престижності української мови; 2) Тенденції розвитку української мови на сучасному етапі; 3) Соціопсихолінгвістичний аспект культури мовлення; 4) Гендерні аспекти професійного спілкування; 5) Невербальні засоби професійного спілкування; 6) Особливості нейролінгвістичного програмування (НЛП) в професійній комунікації; 7) Мовленнєві, стилістичні, композиційні і комунікативні принципи презентації; 8) Дискусія, полеміка, диспут як різновиди суперечки; 9) Діловий етикет і ділова етика; 10) Риторика як складник ділового спілкування; 11) Універсальні величини усного ділового спілкування тощо.

Підсумковий контроль – екзаменаційний кредит, що здійснюється за накопичувальним принципом поточного контролю усіх передбачених двох змістових модулів упродовж семестру і проводиться на останньому занятті під час визначення підсумкового рейтингу з української мови за професійним спрямуванням. Достатнім рівнем знань вважається рівень, коли студент набрав 60% і більше від максимальної кількості балів (60-100 балів), натомість 59% і менше від максимальної кількості балів (59-0 балів) є низьким показником успішності. Студент, який накопичив упродовж навчального року не менше 60% від максимальної кількості балів – автоматично оцінюється з подальшим виставленням підсумкового кредиту. Студент, який за результатами роботи не набрав необхідної кількості балів, може покращити свої результати в період заліково-екзаменаційної сесії.

Рейтинг з навчального курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» враховує: 1) виконання МКР; 2) участь студентів у наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах відповідного напрямку; 3) виконання і захист індивідуального навчально-дослідного завдання; 4) роботу на практичних заняттях; 5) виконання завдань із самостійної роботи. Максимальна кількість балів – 100.

Висновки. Модель організації навчання української мови за професійним спрямуванням за кредитно-модульною системою є за своєю сутністю розвивальною, оскільки: стимулює майбутніх фахівців до систематичної, цілеспрямованої праці, до інноваційної навчальної діяльності, сприяє переходу від навчання до самонавчання, ефективно формує уміння та навички працювати з першоджерелами, самостійно віднаходити необхідну інформацію, передбачає свободу вибору форм і темпів навчання, дозволяє індивідуалізувати та диференціювати знання, створити для студента ситуацію успіху, умови для особистісного зростання. Найсуттєвішим є те, що за таких умов студент є не пасивним об'єктом, одержувачем знань, а активним суб'єктом освітнього процесу. Така система докорінно змінює мотивацію і зацікавленість у навчанні студентської молоді, сприяє її самовизначенню, саморозвитку, самовдосконаленню, забезпечує якість підготовки фахівців. 3-поміж позитивів виокремимо демократичність, відкритість, діалогічність, рефлексивність і те, що такого поняття, як «2» за зазначеної системи немає. Бездіяльність студента або виконання завдань на не належному рівні матиме відповідне вираження у балах і віддзеркалиться на його низькому рейтингові. Різноманітні форми аудиторної і позааудиторної роботи дають підґрунтя для застосування викладачем нових методів і прийомів навчання: робота з електронними носіями знань, інтернетом, алгоритмізація, метод емпатії, евристичних запитань, порівняння, конструювання понять, метод гіпотез, вигадкування, образного бачення, гіперболізації, проектування, «мозкового штурму», лінгвістичної інтуїції, інтерактивного навчання тощо.

Список використаних джерел

1. Болонський процес [Текст] : нормативно-правові документи. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 102 с.
2. Єщенко Т.А. Українська мова професійного спілкування [Текст] : практикум для студентів з напрямку підготовки «Системна інженерія» / Т.А. Єщенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2011. – 186 с.

3. Комаренко Н. Мистецтво добротворення та краси (технологія співпраці особистостей) [Текст] / Н. Комаренко // Українська мова і література в школі. – 2003. - №2. – С. 45 – 48.

4. Методика навчання української мови у вищих та середніх освітніх закладах [Текст] : навчально-методичний посібник / О.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Л.Е. Довбня та ін. – К.: Міленіум, 2006. – 332 с.

5. Освітні технології [Текст] : навчально-методичний посібник / О.М. Пехота, А. З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.

Надійшла до редколегії 16.09.2011

Ещенко Т.А. Изучение украинского языка профессионального общения в высшей школе по кредитно-модульной системе

В статье раскрывается опыт преподавания украинского языка профильного направления в высшей школе по кредитно-модульной системе обучения, анализируются её преимущества и возможности. Рассматриваются виды самостоятельной работы студентов, типы индивидуальных учебно-исследовательских заданий, специфика осуществления итогового контроля знаний студентов.

Ключевые слова: *лингводидактика, самостоятельная работа студентов, кредитно-модульная система обучения, украинский язык профессионального общения.*

Yeschenko T.A. Study of professional Ukrainian at high school after credit-module system of studies

In the article the experience of teaching of professional Ukrainian at high school after the credit-module system of studies is highlighted, its advantages and possibilities are analysed. The varieties of independent work of students, types of individual educational-experimental tasks, specific features of realization of final knowledge control are given.

Keywords: *linguodidactics, independent work of students, credit-module educational system, Ukrainian of professional intercourse.*